

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Collegium Universi Juris Canonici

Engel, Ludwig
Salisburgi, 1693

21. De Secundis nuptiis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-61596](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-61596)

nis maritus lucretur dotem, & vicissim uxor propter adulterium mariti donationem propter nuptias. *c. plerumque 4. h. tit. l. con-*
cessu. 8. §. 5. C. de Repud. Nov. 117. c. 8. &
ita tamen, ut hæc poena non extendatur ad
bona paraphernalia uxoris: cum id in iure
expressum non sit, & odia extendi non debe-
ant, sicut rectè docet Sanchez de Matr. lib.
10. disp. 8. n. 10. quidquid aliqui in contra-
rentiam sentiant ex eo, quod in d. c. plerumque
h. t. dicitur mulierem, & dotem & dotaliti-
um perdere. Etenim nomine dotaliti, non
paraphernalia, sed donatio propter nuptias ibi-
dem intelligitur, eo scilicet casu, quo ex pacto
marito præmortuo ad uxorem pertinuit.

Sciendum XIV. quod hæc poena per sen-
tentiam iudicis infligatur, & iudex Ecclesia-
sticus, qui est competens circa divortium,
propter connexitatem causæ censetur et-
iam competens circa dotem vel donationem
propter nuptias, *c. 3. & ibi DD. h. t.* Quare
ulterius notandum, quod ante sententiam
non sit obligatio in conscientia tradendi do-
tem marito innocenti, ex recepta doctrina,
quod leges penales ante sententiam iudicis
non soleant in conscientia obligare. Item
quod interveniente reconciliatione tacita vel
expressa, aut compositione propter mutu-
um adulterium, cesset hæc poena hoc ipso,
quod cesset divortium & sententia iudicis.
Hæredibus quoque aut contra hæredes ante
sententiam (id est, si per mortem unius con-
jugis matrimonium ante sententiam solu-
tum sit) non dari hanc actionem, tradit
Sanch. *d. l. n. 13. & Zöel. hoc tit.*

Sed quid, si post sententiam latam con-
juges iterum ad cohabitationem reconcilien-
tur, anne dos semel amissa restituenda erit?
Respondetur, nihil quidem obtinere, quin re-
conciliationi possit addi pactum, ut fiat sal-
vo iure ex adulterio quaesito, interim si nihil
expressatur, censetur matrimonium etiam

quoad dotem reintegratum, sicut & colligi-
tur *ex d. c. plerumque.* & notat Barb. *n.*
12. & 14. Sanch. d. l. 10. disp. 8. n. 21. Idem
dicendum puto, si post sententiam latam
pars, quæ fuit prius innocens, adulterium
commiserit: quia tunc ob paritatem delicti
jus ex sententia quaesitum amittit, & noviter
adulterantem ad cohabitationem cogi posse
in *tit. de Divort. iis* diximus, & docet Barb.
in l. viro. 40. ff. Solutio matrimonio. n. 3.
Videatur tamen pro contraria Sanch. *d. lib.*
10. disp. 9. n. 37.

Sciendum XV. Quod si exant ex eodem
vel alio matrimonio liberi legitimi, tunc
commisso adulterio per parentes eis servan-
da sit dos & donatio propter nuptias quoad
proprietatem, ita ut in extraneum alienari
non possit, & conjux innocens non plus,
quam ulumfructum lucretur, per text. in *d.*
Nov. 117. c. 8. ex qua Novel. interpretati-
onem recipit *d. c. plerumque.* quod generali-
ter de amissione dotis loquitur: sunt enim
jura iuribus concordanda, ut evitetur iurium
correctio, *c. cum expediat. 29. de Elect. in*
6. Sanchez d. lib. 10. disp. 8. n. 12.

TITULUS XXI.

De secundis Nuptiis.

Licet secundæ, imò & tertiæ & ulterio-
res nuptiæ Christianis permittuntur,
sicut contra quosdam antiquos hereti-
cos relatòs à D. August. *lib. de Heresibus.*
cap. 26. clarè probatur ex Apostolo Paulo
ad Romanos *c. 7. & 1. ad Cor. 7.* ibi: *si do-*
mierit vir ejus liberata est, cui vult nu-
bat, tantum in Domino beator aut em-
erit, si sic permanserit, &c. Et idem Apo-
stolus 1. *ad Tim. 5. v. 14.* consulti, *ut juve-*
res vidue nubant. Legibus tamen civilibus
exolæ sunt, & variis poenis affecta fuerunt.

Sunt

Sunt verò istæ pœnæ legales in duplici differentia, aliæ sunt principaliter in odium secundarum nuptiarum, vel accelerati transitus, aliæ principaliter in favorem liberorum prioris matrimonij statuta. Primi generis pœnæ sunt, quòd mulier intra annum luctus nubens fiat infamis, nec secundo marito possit ultra tertiam bonorum partem relinquere, nec ipsa sit capax hæreditatis ex testamento, vel ab intestato, nec legatarij aut fideicommissi, *l. 1. C. h. tit.* Et hæc pœnæ de Jure Canonico correctæ sunt *in c. pen. & ult. eod.* eò quòd videatur injustum per LL. civiles aufæri potestatem quancumque libuerit ad secundas nuptias transeundi, quam Apostolus *d. l. absolutè concessit.*

Secundi generis pœnæ duæ sunt principales. I. quòd conjux transiens ad secundas nuptias amittat proprietatem omnium bonorum, quæ à defuncto conjuge consecutus est, eamque transferat ad liberos prioris matrimonij, neque alienare possit, *l. famine. 3. C. h. t.* II. Non potest in dotem dare vel alio titulo secundo conjugi plus relinquere, quam dederit uni ex filiis prioris matrimonij, cui minus reliquit, *l. hac editæ ab. 6. C. eod. tit.* Illæ porò duæ pœnæ quamvis juxta communiorem sententiam tam in marito quam uxore ad secundas nuptias transeunte, locum habeant, per text. *in d. l. 6. & l. generaliter. 5. C. eod. Nov. 22. c. 23.* & quidam procedere velint, tametsi liberi secundis nuptiis consenserint, qua de re videantur Sarmientus, *Select. interp. lib. 1. c. 4.* & Fachin. *Lib. 3. Controv. c. 65.* cessabunt tamen, si liberi prioris matrimonij vel nulli extent, vel ante parentem binubum præmorientur, *d. l. famine. §. 1.* Ex quo ipso satis apparet, has pœnas non in odium secundi matrimonij introductas, neque propriè loquendo pœnas esse, aut delictum supponere; alias enim non minus defunctis, quam viven-

tibus liberis infligenda. III. Moxet transiens ad secundas nuptias amittit tutelam, *l. ult. & ant. Sacramentorum. Quando mulier tutela officio &c.* Alioquin ter binuba amittit jus educandi liberorum prioris matrimonij, ita ut potius apud Ceteros guineos educari debeant, *l. 1. C. ubi pœnæ educari debeant.* Plura de his & aliis secundarum nuptiarum pœnis (ut quidam binuba perdat tutelam, item educandi liberorum, saltem si propterea cura educationem suspecta sit,) longiores commentarios scripserunt Jur. Civ. Inter alios ad *Secundas nuptias.* Quæ plerumque videri poterunt apud Sanchez de *Matrimonio lib. 7. disp. 88. & seqq.* Nobis iusticia quæ quòd istæ pœnæ in favorem liberorum introductæ Jure Canonico correctæ non sunt, correctio enim Juris est strictæ interpretationis, nec ad alios casus trahenda. *l. pœnæ. 32. in fine. C. de appell. necesse est ratio,* ut Pontifex abrogaret illas leges, non tam odium secundarum nuptiarum respiciunt, quam liberi prioris matrimonij prospiciunt, quos parentes binubi plerumque negligere solent, omnemque suum amorem substantiam secundis conjugibus adducunt.

Illud adhuc quæri possit, an legatarius maritus relinquat uxori, possit ad hæreditatem conditio, ut id uxor vel petere non possit, obtentum etiam amittat, si ad secundas nuptias tranierit? *p.* Quamvis conditio primas hominis nuptias impedit, vix esse aliquid legetur in testamento, si non *serit &c.* sit de jure reprobata, & quæ jure impossibilis, in testamento haberi non apponitur, & nihilominus legatum possit, quia Republicæ interell ex illis homines multiplicari. *l. quoties. 2. 2. 1. ale. 72. §. Moxia & l. Titia, si non serit. 100. ff. de Condit. & dem. &c.* de Jure antiquo etiam conditio ob-

andis nuptiis fuerat rejecta. l. 2. c. de Indi-
ca viduitate. Hodie tamen de jure no-
vo constituit Justinianus Imperator in No-
vel. 22. c. 43. & seqq. valere hanc conditio-
nem, quæ maritus cum certo aliquo legato
uori, vel uxor marito viduitatem indicit:
Et si legatarius velit habere legatum, debet
prestare cautionem, quod id iterum una
cum fructibus restituere velit, si ad secundas
nuptias transiverit. Sunt enim secundæ nu-
ptiæ propter honorem & amorem conser-
uandorum prioris conjugis & liberorum mi-
nus favorabiles, & ideo facilius eorum im-
pedimentum conceditur. Neque hoc de
jure Canonico correctum est; quia Cano-
nes tantum corrigunt leges, quæ absolute
omnibus mulieribus intra annum luctus
nuptias prohibent, testator autem non ab-
solute prohibet nuptias, sed tantum sub
conditione, si conjunx superstes lucro gau-
dere velit. Sanch. l. 7. d. 91. & lib. 1. disp.
90. num. 30.

*Casus matrimonialis perplexus &
difficilis.*

Um hæc in Lib. IV. Decretalium scribo,
proponitur mihi Casus admodum rarus
& intricatus, qui quidem longis abhinc an-
nis, nimirum circa tempus Concilii Con-
stantiensis & Basileensis contigit, potest ta-
men ejus decisio etiam nostris temporibus
illervire, & cum præ cæteris involvat illam
prædicam questionem, an & qualiter usus
matrimonii invalide contracti sit licit-
us, quando impedimentum est plane oc-
cultum, & uni tantum parti cognitum,
solum omnittere, quin coronidis loco hic ad-
struere.

Rem gestam oculatus, & in factis proprio
teltis omni exceptione major describit Joan-
nes Nyder Ord. Præd. Theologus & Pro-
fessor suo tempore præstantissimus in For-
mægel in DECRET. LIB. IV.

micatorio. l. 3. c. 3. placuit ejus verba for-
malia ponere, quia in plerisque verbis & cir-
cumstantiis vis aliqua & consideratio est.

Sequuntur verba formalia:

*Mo prædicante, inquit, in Diœcesi
Basileensi consilii gratiâ ad me venit sa-
mina secundum seculum non infimi sta-
tus. Cùmque fletu tanto inundaret, ut
Magdalenam alteram credidisses, nisi
quod ad pedes peccatoris non procidit, &
ego quid haberet tristitia ab ea quere-
rem, tandem subjunxit: Pater ego Pec-
catrix parata penitere omnibus modis
mihi possibilibus, & satisfacere & qua-
tuor viros habui, & quem nunc habeo
non est meus, cum his omnibus per ver-
ba de presenti contraxi, & ex his vi-
ventes tres hodie supersunt. Quibus au-
ditis satis obstupui, sciens, quod talibus
perplexitatibus summam oportet dare
operam, si enodare quis quempiam ve-
lit. Unde investigata diligenter causa,
quam prius nesciveram, didici quod de
omnibus viventibus difficultas aderat,
nam de mortuo, si quod fuit ligamen-
tum, illud cum vita termino solutum
erat. Primum enim virum ex viventi-
bus percepi, antea cum quadam contra-
xisse, licet clandestinè, & ita in foro con-
scientia ab eodem liberam esse. Cùm se-
cundo clandestinè etiam contraxerat,
& consummatum fuit matrimonium
carnali opere, sed ipsa hoc perjurio ne-
gante coram iudice Ecclesiastico divorti-
ata est ab ipso viro secundo. Cùm tertio
verò postmodum contraxit in facie Ec-
clesiæ, cum quo jam domicilium habuit,*

Aaa aaaa

& na

& natos quosdam. Et quid inter hos du-
 os consulerem, ut anima adulterae salva
 fieret, anxius valde fui. Erant enim am-
 bo viri animosi ad arma nutriti, rebus
 ditati, amicis vallati, ad incontinenti-
 am prou, & iuxta communem existi-
 mationem in conscientia valde lati. Un-
 de vidi, quod quamvis iure fori femina
 uxor esset tertii, non tamen iure poli,
 sed tantum secundi, à quo perjurio me-
 diante ipsa diuortiatata extitit. Et quod-
 cumque iuberem videlicet, manere cum
 tertio, vel redire ad secundum, aut ab u-
 troque se secernere, in foribus semper
 aderat ex una parte aut verisimile ho-
 micidium, aut feminae adulterium, aut
 alterius mortalis criminis periculum.
 Nam si iuberem redire ad secun-
 dum, sequebantur haec inconuenientia
 verisimiliter, videlicet, primò quod ze-
 lotypia motus tertius secundum viam facti
 invaderet, & occideret. Secundo quod
 femina cum secundo manere nequiret,
 quia diuortii celebratio obstiterit facta in
 iudicio Ecclesiae, quam ob rem omni iure
 humano eam tertius à secundo obtinere
 poterat, imò excommunicare. Tertio vi-
 ta feminae sic fuisset in periculo utrinq;
 dum ille tanquam perjuram, vel iste
 velut adulteram trucidare valeret. Si-
 leo de nota infamia super facto iuramen-
 to, quod perjurium esse nemo nisi ipsa, &
 fortassis secundus sciebat, quod propter
 contractum clandestinum probare con-
 tra eam non potuit, nec femina crede-
 retur verbis, si se in hoc infamaret. Si de-
 piq; ex aduerso feminam sinebat ma-

nere cum tertio, sequebantur mala ma-
 iora in ipsa deteriora, quia quoties cum
 tertio cognoscebatur, toties adulterium
 commisit, non suo marito in hoc obli-
 do, quamquam ipse hoc exigere non
 quem perjurium putata uxor, ut
 non autem ipsa vice reciproca, quae
 dimentum non ignorabat. Et si iuberem
 volebam, ut cum tertio velat
 casta maneret, hoc quidem ipsa para-
 simo subiisset animo, sed ipse velat
 tinens iure exigendi debitum malum
 carere voluisset, prout ex multis con-
 Eturis videre poteram. Porò iudicium
 viam femina consulerem, ut
 recessum ab utroque, iam habueram,
 quam thoro, pericula multa intuebatur
 viare, quia si postea esset in mundum
 tunc nulle prudentes eam ad propiti-
 nem recipere debebant viro reuertente
 vito, nec ipsa periculo fraudulencia
 exponere debuit. Si vero extra munda-
 rium latentiam ei consulerem, ut
 plus mihi placere caput, ut animam
 tem salvare posset, terreat me, quia
 pulchra facio, & sexu fragilis
 castitate maneret, vel quod tertius
 lotypia motus fugientem leuiter
 vaderet. Nescit enim iste feminam
 xus fuga se, sicut masculinus, celare
 tueri. Quid igitur assertore conueni-
 ad praesens non habui, nisi quod
 renti respondi eam consolando, ut
 sine intermissione pro sua libertate
 vocaret, eleemosynas pauperibus
 lucrosa valde fuit) pro se. & pro
 viro erogaret, & quid sibi conueni-

deliberator factus, & similiter alii prudentes viri parato animo omnino suscipiunt. Ad qua verba consolata aliquantisper abscessit. Interea libros consului, quibus me iuvare non potui. Redii ad feminam, & ultimam modum fugae supra tactum ipsi suasi, ad quem cum se prepararet, de quo tamen mihi periculum non modicum corporis, sibi magis, & forte aliis imminere poterat, affuit divina gratia, quae questioni difficillime solutionem dedit facillimam. Sibi enim incitavit, ut quocumque vir tertium debitum teneret, ipsa se per huiusmodi obedientiam leihalem infirmitatem contrahere fingeret, & ne id mendacium esset, ad animae infirmitatem hoc mente tenuis quod se retorqueret, ex qua infirmitate anima, scilicet per mortale crimen, certum est secundum nostram fidem quemque necdum anima, sed etiam corporis perpetuam mortem subire. Ita fecit ut equivoce, & divinam aridente gratia, ut prius incontinens femine compati caperit, quam in aliis veracem sepe esse audierat, & usque modo jam annis plurimis eam tantummodo ut sororem haberet intactam, nec de adulterio viri quicquam aliunde male audivi.

Sed hunc ealium maximis difficultatibus luctuatum esse nemo non videt.

*Affonilemque jugi loris, quae Gordius olim
Nexus, atque Jovis Phrygii suspendit ad aras.*

Ut autem doctrina aliqua Canonica exinde capiatur, resolvam breviter in aliquot quaestiones.

I. Quo Jure polygamia prohibita, & an aliquo modo possit licere?

II. Matrimonium clandestinum quando fuerit validum, & quando, ac quare invalidatum?

III. An post Concilium Trid. ex matrimonio clandestino nascatur naturalis & conscientiae obligatio?

IV. Utrum sententia Judicis in causa matrimoniali transeat in rem judicatam?

V. Si quis probare nequeat, aut manifestare sine gravi damno vel periculo nullitatem matrimonii non audeat, si tamen certus, an liceat exigere vel reddere debitum conjugale saltem ad evitandum damnum vitae, vel famae (quae vitae comparatur sig. l. i. ff. de Manum. vind.) vel aliud scandalum aut periculum?

VI. Quae sit cautela ad evitandum usurae matrimonii cognito impedimento.

VII. An medium, quod ista femina apprehendit, fuerit justum & licitum?

VIII. An liberi ex ultimo matrimonio invalido nati fuerint legitimi?

Ad I. Quast.

Quo Jure polygamia prohibita, & an aliquo modo possit licere?

Sume responsum ex hoc Lib. IV. tit. IV.

An vero Deus possit dispensare, ut una uxor pluribus viris matrimonio jungatur? negat Bellarm. lib. 1. de Matrim. c. 11. Afferit Sanch. de Matrim. lib. 7. disp. 80. n. 15. Si prope sacrilegium est, summi Principis potestatem in dubium vocare, L. 3. C. de Crim. sacril. quomodo praesumat scintilla infirmissimi intellectus humani abyssum aeternae Sapientiae intra certos limites coartare? qua fronte dicat creatura Omnipotentissimo Creatori, figmentum fictori virtutis & potestatis infinitae, non potest amplius?

Aaa aaa 2

Ad

Ad II. Quæst.

Matrimonium clandestinum quando & quare invalidatum?

Responderetur, ante Concilium Trid. Sessio-
ne 24. quæ fuit habita sub Pio IV. Pon-
tif. die XI. Novemb. An. M. D. LXIII. ad
substantiam Matrimonii solum consensum
mutuum de presenti absque aliâ solennita-
te suffecisse, ut ex *c. u. qui fidem. de Sponsal.*
c. 1. & 2. de Claud. desp. & pluribus aliis
locis satis apparet. Sed quia experientia do-
cuit, ut ex presenti casu abunde patet, pluri-
mas polygamias fuisse committas & matrimo-
nia clandestina contra Jus fasque abæga-
ta, ideò per Concilium Trid. d. Sess. 24. de
Reform. matr. c. 1. optime constitutum
est, ut nullum valeret matrimonium, cui pro-
prius Parochus & 2. vel 3. testes non in-
teressent. Dices, quomodo matrimonia clan-
destina ante Concilium Trident. valida fuis-
se pronunciantur, cum tamen repugnet ex-
pressus text. in *c. 1. causa. 30. q. 5.* ubi pri-
dem Evaristus Papa statuisse legitur in hæc
verba: *Aliter legitimum non sit conjugium,*
nisi ab his, qui super feminam domi-
nationem habere videntur, & à quibus
custoditur, uxor petatur, & à parenti-
bus & propinquitibus sponsetur, & suo
tempore sacerdot aliter benedicatur &c.
Aliter verò presumpta non conjugia, sed
adulteria, vel contubernia, vel stupra,
aut fornicationes esse non dubitate, nisi
voluntas propria suffragaverit, & vota
suscurrerint legitima. Fateor, difficilis
textus est, nec benè subsistere videtur com-
munis interpretatio, quòd *non legitimum,*
idem sit quòd *illicitum,* proinde matrimo-
niū clandestinum ex hoc textu sit quidem *il-*
licitum, sed non *invalidum,* idque colligatur
ex verbis finalibus, *nisi voluntas propria*
suffragaverit &c. quomodo enim *vali-*
dum matrimonium est potius *adulterium,*
fornicatio &c. quàm *legitimum conjugium?*

Deinde per ipsa verba finalia non
intricatur textus, nam vel ad *illicitum*
sus mutuum, vel non? si ad *illicitum,* tunc enim
sine enumeratis solennitatibus matrimo-
nium erit *legitimum:* si abest, erit *illicitum,*
non ex defectu *solennitatum,* sed ex
substantia. si. posse subtrahi communem interpre-
tationem declarando textum in hæc
solum, ut illa verba: *Aliter verò presump-*
ta non conjugia, sed adulteria, vel con-
tubernia &c. esse non dubitate. non
contineat *decisionem* invaliditatis matrimo-
nii, quàm vehementem *presumptionem*
pro contra talia matrimonia. Hæc enim
presumptio non est *juris & de jure pro-*
ris tantum, cum admitat *provisionem*
contractum *c. 1. & 2. de Claud. desp.* &c.
Pontifex dicat: *non dubitate,* tunc
illa verba rectè etiam de gravi *presump-*
tionem juris, non est *dubium anidum,* quòd
contrarium probetur, veluti non *de jure*
decimas ad Parochum spectare, *de jure*
num esse de jurisdictione Ordinarii, quo-
diu contrarium non ostenditur. Preterea
cum Pontifex *d. l.* matrimonia clandestina
etiam *contubernia* vocet, forsan poterat
jungi alia explicatio delumpta ex *c. 1. de*
Christiano. d. 34. ubi Christiano loco
ris *concubina* permittitur, ad quem reman-
ibidem subnotatur, quòd *concubina* erat
olim dicebatur uxor docta quidem *pro-*
sed *illicite & clandestine.*

In casu igitur nostro, qui contingit
Annus Domini 1430. ideoque longè ante
Concil. Trid. indubitate tenendum est, ma-
trimonium clandestinum, quod multo ante
illo viro, à quo ob perjurium suum
pronunciata est, contraxit, tunc tenendum
valuisse, & fuisse verum matrimonium.

Ad III. Quæst.

*An post Trid. ex Matrimonio clandestino
solum in conscientia nascatur obligatio?*

Resp. cum Concilium Trid. contrahentes sine parcho & testibus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddat, & huiusmodi contractus irritos & nullos esse deseruat, per hanc inhabilitationem & irritationem ascenditur ita efficaciter repellere contractui, ut omnem eius & civilem & naturalem obligationem tollat per ea, quæ superius hac eadem p. 5. c. 1. pag. 254. dicta sunt, minime etiam fuisset obtentus finis Concilii, nimirum evitatio periculorum ex matrimoniis clandestinis oriendorum, sibi obligatio, vel valor talium matrimoniorum in conscientia foro relictus fuisset.

Utrum autem matrimonium clandestinum hodie saltem valeat in vim sponsalium deservit, ut contrahens ab initio clandestine postea publicas solennitates adhibere teneatur? Videantur plurimi DD. in utramque partem relati à Barb. in collect. add. c. 1. Trid. S. 24. n. 130. & diximus aliquid in hoc lib. 4. tit. 2. §. 1. n. 10. si foemina, quæ illis juris ignorantia facilius excusatur, L. cum videbitur. ff. de Probat. per contractum clandestinum decepta & desolata vel alias iam propè extra spem alterius conjugii ob clandestinum hoc matrimonium & cohabitationem posita fuisset, affirmativa sententia magis aequitati consentanea foret. arg. c. 1. de Adult. & Sup. & per easquæ dicta sunt Supra tit. 1. §. 2. n. 13.

Ad IV. Quæst.

An sententia in causa matrimoniali transeat in rem iudicatum?

Non tranire, etiam in hoc lib. IV. tit. XVIII. n. II. dictum est, cum enim transitus sententia in rem iudicatum fundetur potissimum in tacito consensu, & approbatione ejus, qui contra sententiam potuisset appellare, & non appellavit, ideo propriè tantum obtinet, quando agitur circa res patrimonii nostri, quas pro nostro arbitrio

possumus alienare, aut vindicare, actionem pro iis competentem remittere &c. non verò in aliis rebus, quæ in nostra dispositione non sunt, ut matrimonium, ob impedimentum dirimens invalidum, reddere validum, aut vice versa matrimonium rescindere. Licet ergò secundus maritus in proposito casu, à quo mulier mediante perjurio divortata est, minime appellarit, non tamen exiande mulier liberationem consecuta est.

Ad V. Quæst.

An cognita nullitate matrimonii non manifestabili, licitum sit exigere vel reddere debitum?

Quo ad petitionem seu exactionem debiti difficultas non est, utique enim ex matrimonio nullo nullum jus petendi est, & activè accedere ad personam, quæ conjunx non est, haud dubiè contra sextum Decalogi præceptum est, aliasque leges divinas, quæ omnem immunditiam, & carnalem commixtionem præter matrimonialem damnant. 1. ad Cor. 6. ad Gal. 5.

Ardua autem quæstio est, an saltem ad vitanda magna damna & pericula liceat reddere debitum? Pro negativa est textus valde clarus in c. literas. de Rest. spoliat. & in c. inquisitioni. 44. de Sent. excom. ubi S. Pontifex refertur, quòd mulier conscia nullitatis & impedimenti matrimonii ne quidem ad præceptum iudicis sub censuris emanatum possit absque peccato mortali reddere debitum. Tales enim censuræ non stringunt animam & conscientiam foeminae, quia sunt latae ex falsa præsumptione, quæ locum non habet in conscientia, juxta dicta superius in lib. II. tit. XII. n. 6. cum iudex fori externi, qui de occultis non iudicat, præsumplerit foeminam frivole allegare impedimentum, cuius nullam probationem adferre potest. Ratio autem principalis est,

Aaa aaa 3 quòd

quod concessa in similibus circumstantiis debiti redditione, sequeretur, fornicationem, aut adulterium, quæ sunt intrinsecè mala, ad vitandum vitæ aut famæ periculum licet, cum tamen propter nullum metum liceat peccatum mortale admittere. *c. sacris. De his, quæ vi meritisve &c.* Et hanc sententiam cum Sanch. *lib. 2. de Matrim. disp. 30. n. 5. Guttier. de Matrim. c. 40. n. 1. Barb. in d. c. inquisitioni. n. 3. Gobat. in Alphab. Matr. p. 2. n. 637.* docent plerique Theologia & Canonum Interpretes, esto quævis scandala & damna ex denegatione debiti sequantur, ut dicit Barb. *d. n. 3.*

Verum teste Gobat. *d. l.* multi graves viri olim pronuntiârunt à culpa immunem, qui reddidit debitum ob metum mortis, alii, si ob mandatum Magistratus Ecclesiastici ignorantis illud impedimentum, tunc enim Judicem Ecclesiasticum dispensare ex commissa sibi potestate, si sit juris Ecclesiastici, in specie autem pro hac sententia affirmativa citatur à Sanch. *d. l. n. 2. Magister in 4. d. 38. in fine.* Hugo de S. Victore de Sacram. *p. 11. c. 6. & alii.* Rationes quoque sunt. I. Quod iuste potest alter petere, hoc possum imò aliquando teneor reddere, (licet iustitia petitionis sic tantùm putativa ex errore & persuasione hominum causata, ut in exemplis seqq.) sed conjux alter in bona fide existens iuste potest petere, ut omnes fatentur, ergò &c. II. Ex multorum sententia iudex potest occidere reum, & ipse pati mortem, qui publicè habetur pro nocente, licet iudex privatim sciat ejus innocentiam Cov. *var. res. lib. 1. c. 1. n. 4.* cum tamen occidere innocentem intrinsecè malum sit. III. Similiter quamvis dare SS. Eucharistiam indigno sacrilegium sit, habet tamen Parochus, si privatim solum sciat indignum, jus dandi SS. Eucharistiam inique petenti ad conservandam famam ejus,

cur non etiam mulier ad conservandam vitam & famam propriam potest dare debitum marito non inique petenti? IV. Non prioris sententiæ videtur nisi talis iustitiam, quod reddidit debiti, quæ in tali Matrimonii publica opinione videtur, qui iuste peti, sit formale adulterium, fornicatio aut peccatum? Tunc enim dicitur potest, mulierem reddendo cooperari peccato, quando petendo peccatum non committitur. V. Confessarius, qui novit aliquem habere impedimentum dirimens, quod vincibiliter ignorat, non tantùm potest eos impedimenti admonere, si casus sequeretur scandalum vel perplexitas, sed super si alteruter ex putatis conjugibus ex alia causa renuat reddere debitum, potest & debet positive imperare, ut debitum reddatur, sicut docet Sanch. *d. l. 2. d. n. 8.* si ergo licet in uno casu licet petere legitimos conjuges, quare non in altero? test enim etiam Conjux contra nuptia matrimonii in bona fide esse in errore reddendum debitum, credens ex rationibus & auctoritatibus hæcenus adductis non licere, præsertim concurrentibus gravibus periculis, nisi id fiat. VI. In sententiâ contrariâ sequuntur gravia pericula & damna corporis & infamæ, perplexitates, depositions, incontinentiæ (supponuntur tales circumstantiæ concurrere) in aliis autem nihil: & quamvis omnia ista esse consideranda, si offensa Dei esset materia aliud tamen videtur, si sit dubia & incerta. Et si ex duobus malis minus eligi potest, non præ malo certo malum incertum. VII. Contra textus allegatos opponi potest *in c. past. ralis. s. quæ ver. de Officiis leg.* Ubi Ordinarius jubetur sententiam legari Papalis executioni mandare, licet esse injustam. Deinde textus *cc. loquuntur*

de illo casu, quando impedimentum fuit deductum ad iudicem fori externi, & mulier non timuit propalare, habuitque non tantum scientiam impedimenti, sed etiam conscientiam de non reddendo debito: neque prater excommunicationem alterius magis damni eidem mentio fit. Nos vero supponimus, mulierem sine gravi periculo (ut in casu enarrato) impedimentum dicere, vel debitum negare non posse. Decisio autem S. Pontificis in uno casu tollit quidem in eo omnem probabilitatem contrarii, sed non in diverso.

Quid igitur dicendum? Sanè nisi tam graventur hanc posteriorem sententiam perstringeret Sanch. d. disp. 39. n. 5, ut asserit esse *falsissimam, & in fide periculosam* (quod an verum sit, aliorum iudicio relinquo) vix non eam saltem probabilem admitterem. Verum non traducat, velle paritrocinari sententiæ, quæ pro periculosa in fide à quibusdam habetur, nolo pro hic & nunc à priori discedere. Responsiones ad argumenta posterioris sententiæ ad 3. priora videntur apud Sanch. d. disp. 30. n. 12. Ad reliqua responderi potest, sufficere, quod habetur decisio S. Pontificis in c. *litteras*. & c. *inquisitioni*. reddere debitum cum scientia impedimenti esse peccatum mortale, quale peccatum ob nullum metum committere permittitur. d. c. *sacris*. De his, quæ vi & c. contra quam decisionem argumentari non licet, c. *in istis*. dist. 4. c. *ego solus*. dist. 9. Ad c. *pastoralis*. §. *quia verò*. de Offic. deleg. quidquid alii exinde probare velint, tam in criminalibus quam civilibus causis licere iudici condemnare reum contra propriam suam scientiam, ego tamen potius us accedo, qui exilimant id præsertim in causis criminalibus minime licere, sed referendam esse causam ad superiorem, coram quo iudex matrimonium suæ scientiæ deponat, arg. c. *delectio*. de Testibus, sive deinde superior

credat, sive non, iudex inferior erit excusatus: quòd si esset presentis instituti, possem pluribus rationibus propugnare, ideoque puto textum in d. §. *quia verò*. locum habere duntaxat in sententiâ iniqua, quæ transivit in rem iudicatam, & cuius iniquitas ex tacita approbatione, de qua etiam paulo ante in q. 4. dictum purgata est, factis verò in causa criminali, matrimoniali, vel ipso iure nulla, quæ in rem iudicatam non tranfit.

Cæterum quid censendum, si non habeatur vera impedimenti scientia, sed tantum credulitas vel dubium, superius in d. lib. II. tit. XIII. n. 6. traditum est, & declaratur. in d. c. *inquisitioni*. de Sent. excom. & apud Sanch. d. l. 2. disp. 41.

Ad VI. Quæst.

Quæ sint media ad evitandam redditionem debiti?

VARIA enumerat Sanch. d. disp. 50. a. n. 13. Fugere in locum, ubi scandalum celsset, II. Matrimonio nondum consummato ingredi Religionem. III. Petere divortium ex causa fornicationis & adulterii, si hæc causæ subline. IV. Cohabitare sicut frater & soror. jux. c. *Laudabilem*. de Friord. & malefic. Subjungit tamen, hoc medio moraliter nunquam uti licere propter periculum incontinentiæ. V. Si impedimentum sit juris Ecclesiastici tantum, ut clam impetretur dispensatio, quam etiam Episcopus concedere potest, ut probat in d. §. 40. eod. lib. 2.

Quid autem dixisset vir doctissimus in proposita facti specie, ubi juxta recensitas circumstantias nullum ex his mediis profuisset? Non *fuga*, quia corpori & animæ periculosa; non *Religio*, quia matrimonium cum altero verò marito erat consummatum, & cum tertio communiter habebatur pro legitime consummato. Non *divortium*, quia causa non fuit. Non *cohabitatio*, quæ propter

per periculum incontinentiæ uti non licet. Non denique *dispensatio*, quia impedimentum *ligaminis* est indispensabile, ut suo loco dictum.

Ad VII. Quæst.

An medium quoad foemina apprehendit in nostro casu fuerit iustum & licitum?

MAllem sanè aliorum desuper iudicium audire, quàm meum tenue in redifficili & perplexa edicere, & sic firmiter aliquid nunc certi statui potest, quia difficultas *in facto* est, juxta circumstantias loci, temporis & personarum, quæ modo præter narrationem supra positam incognitæ sunt.

Considero quidem, sicut ob damnum famæ, & multò magis vitæ, potest restitutio rei ad alium spectantis differri, *Laym. in Theol. mor. lib. 3. tit. 2. c. 12.* ita enim restitutio corporis ex matrimonio alteri debiti. Prout id in specie & ad nostrum propositum, quando prius cum una clandestinè, & postea cum alia publicè contractum est, asserit *Sylv. verbum debitum conjugale in fine.* Item quòd *restrictiones mentales* ex iusta causa à mendacio excusentur. *Nav. in c. humane vires. causa 22. q. 5. Sanch. l. 3. mor. c. 6. Zoëf. ad tit. Decret. de iurejur. n. 85.* & denique quòd mulier piis operibus addicta, atque consilio *Joan. Nyder.* à doctrina & pietate commendatissimi & celeberrimi uir non facile debeat præsumi errorem induceta.

Interim tamen cùm foemina juxta descriptionem *Joan. Nyderi* fuerit elegantis formæ, prona ad complexus virorum, quod toties iteratæ nuptiæ indicant, & ex parte altera viri superflites moribus militares, de incontinentia suspecti, conscientiæ late &c. Planè hoc medium in se spectatum (abstrahendo à speciali dictamine Spiritus Sancti, quod Legi non subjacet) ab initio quidem in defectu alterius medij tolerari, vix autem in plures annos praticari potuisset, juxta

doctrinam *Sanch. d. diff. 39. n. 16.* qui etiam non videat, omnes tres personas, scilicet mulierem, maritum verum, & putativum, esse incontinentiæ periculo affectu & delicti perpetranda expositis? Maritum vero jure suo sine sua culpa privatum, & mulierem potuisse instigante diabolo facile cum illegitimum matrimonium attentare. *Mulierem putativum* impedimentum legitimum nuptias contrahere?

Sed quòd remedium? Jam præmissa hanc facti potius, quàm *luri* quaerenda esse. Prima *juri* ratio postulavit, mulierem separari à viro putativo & restitui, vel si hic ob causam adulterij nollet recipere, saltem à putativo marito separari, ne in adulterio, aut periculo casperliveret. Quomodo autem hoc casum mandari potuit, absque eo, quòd mulier proclamaretur, & graviter puniret, ut quàm adultera, polygama & perjura?

Putassem maritum putativum, cùm non oportunitate per Consistorium restitui viros idoneos fuisse de nullitate matrimonii certiorandum, & disponendum, quæque jam sine usu matrimonii constituta, si cile consensisset) ut pareretur negotium Consistorium Ecclesiasticum tanquam sum occultum deferri, à quo potuisset denunciari divortii sententia: *ex causa dicitur dimenti occulti sibi cogniti, & cum legitime probati,* & mulieri ob prædictum perjurium aliqua etiam occulta poenitentia dictari, sicut apud nos sæpe deferuntur occulti matrimoniales ad Consistorium, quæ ulterius non propalantur, quemadmodum enim SS. Canones, non tantum ad internum, sed principaliter ad externum ordinantur. *c. morit. de judic. ut in verum. de Constit. in 6.* ita etiam iudex secularis, in quantum fieri potest, fore in considerationem habere debet.

Dices, quomodo potuisset mulier probare impedimentum *ligaminis*, cum ipsi tanquam perjuræ, & propriam turpitudinem alleganti non fuisset habenda fides, *Arg. c. sicut nobis. q. X. de Testibus?* & in ordine ad separationem matrimonii jam contracti plena probatio requiritur? R. Mihi videri, sufficientem esse potuisse probationem ex his concurrentibus. I. Ex depositione veri mariti, jam prius habita. II. Ex depositione novâ ipsius feminae. III. Ex depositione Confessarii cum licentiâ revelandi sigilli sibi a penitente facta. IV. Ex circumstantiis & dispositione feminae, lacrymantis, penitentis, fugam periculosam meditantis, à conjugii usu cum maximo incommodo abstinens &c. Quod autem ex vehementibus presumptionibus (præsertim in causis non capitalibus, & ubi non agitur de ablatione vitæ aut membri) sumi possit plena probatio, & exemplo Salomonis 3. *Reg. cap. 3.* aliquando definitiva sententia ferri, notatur communiter per text & DD. *in c. adverte, de Pr. esumpt.* Circa text, quidem *in d. c. sicut nobis*, insignis est disputatio, cui depositioni credendum sit, si testis juratus potest dicat, se perjurium commisisse? Probabilius est, judicem id ex circumstantiis & presumptionibus concurrentibus arbitrari debere, Fachin. *lib. 9. contror. c. 74.* Rota apud Farin. *in decis. crim. & testium. de cas. 119. & 163.*

Obtentâ hæc divortii sententiâ fuisset jam disponendus verus maritus, (cui jam antea erat cognitum mulieris delictum) ut simulato quasi noxo affectu & dissimulato priori clandestino contractu eam publicè in suam uxorem reciperet, quòd si noluisset, mulier debuisset in Monasterio, vel alio loco sibi non periculoso degere. An autem mulier adultera ante latam divortii sententiam invito marito possit ad professionem recipi? videatur Sanchez. *de Matrim. lib. 10. diff. 10. n. 7.* quod communiter apud eum negatur, quia innocens non tenetur invito dimittere nocentem, & si semel dimiserit, potest de nudo recipere.

Si casus de præsentî foret, & circumstantiæ loci, temporis, & personarum cognitæ, forsân melius consilium incideret, interim hoc discursus gratiâ libuit inserere.

Ad VIII. & ult. Quæst.

An separato Matrimonio putari vero Filii inde nati sint legitimi?

EX suppositâ narratione, quòd matrimonium publicè in facie Ecclesiæ præmissis denuntiationibus, & sine contradictione contractum, & unus saltem ex conjugibus in bonâ fide fuerit, proles legitimè nata censetur. text. planè ad propositum, *in c. ex tenore pen. Qui filii sint legitimi. c. 2. eod. tit. c. 3. §. si quis verò. de Clandestim. despons.* Henr. Zoël. *ad dict. tit. Qui filii sint legitimi.*

FINIS LIBRI IV.

Bbb bbb

LIBER